



Terdik Szilveszter **FÁBIÁNHÁZA,  
GÖRÖGKATOLIKUS TEMPLOM  
A Legszentebb Istenszülő születése**

Szilveszter Terdik **FÁBIÁNHÁZA,  
BISERICA GRECO-CATOLICĂ  
Nașterea Maicii Domnului**

A templom összképe délkeletről  
Vedere de ansamblu a bisericii dinspre sud-est



A templom szentélye délkeletről  
Altarul bisericii din spate sud-est

Nagykároly és Nyírbátor között félúton fekszik Fábiánhaزا, ahol a történeti Szatmár vármegye magyarországi részének legmonumentálisabb görögkatolikus temploma áll. Az épület hatását fokozza, hogy egy kisebb dombon emelkedik, nyugati homlokzata az úthoz közel fekszik, látványa Mérk felől közeledve tárul föl igazán, mivel a templom középtengelye az út vonalára nem merőleges, hanem hegyes szöget zár be.

Fábiánhaزا Szent Benedek tiszteletére szentelt templomát 1332-ben említik először, amikor a Báthoryak zálogba kapták a település egy részét, amelyet 1341-ben meg is vesznek, 1354-ben pedig már osztózkodnak rajta. A falu 1422-től lesz az ecsedi uradalom része.<sup>1</sup> Újabb adataink csak a 18. századból vannak a templomról. A törökök elleni, majd a felszabadító háborúk idején megritkult lakosság gyarapítására 1720 és 1724 között hadadi Wesselényi István hívott be jobbágyokat.<sup>2</sup> A telepesek egy részének 1725-ben megengedte, hogy a kocsmáltatás jövedelmeit két évig megtarthassák, és a puszt „magyar” (értsd: református) templomot befedjék.<sup>3</sup> Úgy tűnik tehát, hogy a középkori templom még állt, de erősen lepusztult állapotban volt. A szegény egyházközégek anyagi támogatására létrehozott állami pénzügyi alap (*cassa parochorum*) megbízásából végzett 1734-es összeírásban megemlíti, hogy a fábiánhażai templom kőből van, hajdan katolikus volt, húsz éve

**Localitatea Fábiánhaزا este situată la jumătatea distanței dintre Carei și Nyírbátor, fiind renumită prin cea mai monumentală biserică greco-catolică din partea ungară a fostului comitat Satu Mare. Impresia de monumentalitate a edificiului, perceptibilă mai ales din direcția satului Mérk, este accentuată de situaarea sa pe o înălțime. Fațada de vest a bisericii este poziționată spre drum, dar axa longitudinală nu este perpendiculară pe acesta, ci formează un unghi ascuțit.**

Prima menționare documentară a bisericii cu hramul Sfântului Benedict din satul Fábiánhaزا datează din anul 1332, când familia Bátori a primit ca zálog o parte a localității. Mai apoi, în anul 1341, aceasta a fost cumpărată, pentru ca în anul 1354 să fie împărțită între membrii familiei. Începând cu anul 1422 satul a aparținut de domeniul din Ecseđ.<sup>1</sup> Următoarele informații referitoare la biserică datează doar din secolul al XVIII-lea. În perioada 1720-1724 István Wesselényi din Hodod a colonizat iobagi pe teritoriul satului, pentru a-l repopula după pierderile umane suferite în războaiele antiotomane, iar apoi în războaiele de independență.<sup>2</sup> În anul 1725, unii coloniști au primit dreptul de a păstra veniturile din cărciumărit timp de doi ani, pentru a putea să acopere biserică „maghiară” (însemnând cea reformată) aflată în ruină.<sup>3</sup> Se pare că biserică medievală era încă în picioare, însă starea ei era foarte precară. În conscripția

elpusztult, most a kálvinisták bírják.<sup>4</sup> A reformátusok ezt a templomot 1753 körül a görögkatolikusoknak engedték át, minden bizonnal a földesúr, a Károlyi család erős nyomására.

A görögkatolikus jobbágyok pontos betelepítési ideje nem ismert. 1734-ben már volt itt fatemplomuk, amely két évvel korábban épült.<sup>5</sup> 1741-ben említik a jó állapotú fatemplomot, de pap éppen nem volt.<sup>6</sup> 1784-ben úgy tudták, hogy az egyházközéget körülbelül ötven évvel korábban, tehát 1735 körül alapították,<sup>7</sup> ami azt is jelenti, hogy ekkoriban vagy nem sokkal korábban érkeztek a faluba. 1751-ben a szomszédos Mérk filiájaként írták össze a községet, ahol ekkoriban paróquia és fatemplom állt, az itteni templomról nincsenek adatok.<sup>8</sup> 1753. augusztus 22-én gróf Károlyi Ferenc (1705-1758) két fábiánhażai jobbágyának adott engedélyt, hogy alamizsnát gyűjtsenek a katolikus templom helyreállítására.<sup>9</sup> Ez a templom biztosan azonos azzal, amelyet korábban a reformátusok újítottak föl, ugyanis a gróf 1760. május 7-én kelt levelében nekik is megengedte, hogy fából oratóriumot építhessenek maguknak az unitusoknak átengedett, régi katolikus templom helyett.<sup>10</sup> Az átadás idejét a későbbi források is megerősítik. 1776-ban úgy tudják, hogy a reformátusok által elhagyott templomot huszonkét évvel korábban, vagyis 1754-ben vették vissza, amikor részben a hívek, részben a földesúr állítatta helyre.<sup>11</sup> 1784-ben azt írják, hogy huszonnyolc évvel korábban a hívek újították meg az épületet.<sup>12</sup> Gróf Eszterházy Károly egri

din anul 1734 a fondului finanțiar de stat (*Cassa parochorum*), înființat pentru sprijinirea materială a parohiilor sărace, este menționat că biserică din Fábiánhaزا, aparținând inițial catolicilor, este construită din piatră, fiind ruinată de douăzeci de ani, iar în perioada construcțiilor este deținută de calvini.<sup>4</sup> Această biserică a fost cedată ulterior, în anul 1753, greco-catolicilor, desigur la presunția proprietarilor domeniului, familia Károlyi.

Data exactă a colonizării iobagilor greco-catolici nu este cunoscută. În anul 1734 aceștia dețineau deja o biserică de lemn în localitate, construită cu doi ani în urmă.<sup>5</sup> În anul 1741 este menționată biserică de lemn, aflată în stare bună, fiind însă lipsită de preot.<sup>6</sup> În anul 1784 se știa că parohia a fost înființată aproximativ cu cincizeci de ani în urmă, deci în jurul anului 1735,<sup>7</sup> însemnând că greco-catolicii s-au stabilit în sat în aceeași perioadă, sau puțin mai devreme. În anul 1751, comuna era înregistrată ca filia satului învecinat Mérk, unde se afla atunci o parohie și o biserică din lemn, dar nu avem alte informații referitoare la biserică din Fábiánhaزا.<sup>8</sup> În 22 august 1753, contele Ferenc Károlyi a dat dreptul la doi iobagi din Fábiánhaزا să adune pomeni pentru refacerea bisericii catolice.<sup>9</sup> Această biserică este cu siguranță identică cu cea care a fost renovată mai devreme de către reformați, deoarece într-o scrisoare din data de 7 mai 1760 contele le acorda și acestora dreptul de a-și construi un oratoriu din lemn, în locul vechii



Középkori címer a templom északi falán  
Blazon medieval pe zidul nordic al bisericii

római katolikus püspök (1762–1799) egyházlátogatása során is kiemelték, hogy ez a templom eredetileg a latinoké volt.<sup>13</sup>

Fábiánháza fejlődésével párhuzamosan a szomszédos Mérkanyaegyháza fokozatosan elenyészett. 1773-ban a fábiánháziak azt kérték a munkácsi püspöktől, hogy engedje meg nekik a pusztuló mérki fatemplom harangjainak és képeinek leszerelését és áthozatalát, mivel onnan évekkel ezelőtt tizenköt zssellércsalád telepedett át Fábiánházára.<sup>14</sup>

1798-ban összesítették a Munkácsi Egyházmegye kőtemplomainak adatait. Az itteni templomról ekkor azt jegyezték fel, hogy sokak véleménye szerint Báthory István építette a nyírbátori, jelenleg reformátusok által használt templom formájára. Meg is jegyzik, hogy a Báthoryak kőbe véssett címere még ma is látható a fábiánházi templomon. A pusztulástól Károlyi Ferenc mentette meg, amikor átengedte a görögkatolikusoknak, a tetejét pedig Rácz Demeter állította helyre.<sup>15</sup>

A fábiánházi görögkatolikus templomról 1989-ig mégsem sejtette senki, hogy középkori részei volnának, mivel a 19. századi bővítés eredményeként késő barokk, kora klasszicista építészeti formákat mutat, csak az északi oldalon volt látható egy befalazott középkori, egyszerű Báthory-címert ábrázoló faragott kő,<sup>16</sup> amelyet a helyi hagyomány a nagyecsedii váról származtatott. Az ekkoriban végzett, külső vakolatcserével járó helyreállítás folyamán, a déli oldalon két csúcsives ablak körvonalát (az egyiknek csak a fele maradt meg), az északi oldal nyugati végében pedig egy széles, szegmensíves nyílás nyomait mutatták be. A vakolattól megtisztított falakon jól látszott, hogy a téglából épült templomon a faragott köveket a bővítmények alapozásához használták fel, amelyek talán a lebontott középkori épületrészektől kerülhettek ki, de az is elképzelhető, hogy Nagyecsedről, a vár romjaiból származtak.<sup>17</sup>

A templom 1828-ban kezdett és egy évvel később befejezett bővítéséről a diadalív déli pillérénél szentély felé néző oldalára helyezett kőtábla véssett, egyházi szláv és latin nyelvű felirata

biserici catolice, cedate greco-catolicilor.<sup>10</sup> Data cedării a fost înregistrată și în izvoarele de mai târziu. În anul 1776 se știa că biserică părăsită de reformați a fost preluată cu douăzeci și doi de ani mai devreme, deci în anul 1754, fiind renovată parțial de enoriași și parțial de patronul bisericii.<sup>11</sup> În anul 1784 a fost consemnat faptul că biserică a fost renovată cu douăzeci și opt de ani în urmă de către enoriași.<sup>12</sup> În vizitația canonica a contelui Károly Eszterházy, episcop romano-catolic de Eger (1762-1799), se sublinia faptul că lăcașul ținuse inițial de biserică romano-catolică.<sup>13</sup>

În opoziție cu dezvoltarea filiei Fábiánháza, satul învecinat Mérk, unde se afla biserică-mamă, s-a depopulat treptat. În anul 1773, enoriașii din Fábiánháza au cerut episcopului din Muncaci dreptul de a prelua clopotele și imaginile bisericii de lemn ruinate din Mérk, deoarece doisprezece familii de jeleri se stabiliseră cu câțiva ani în urmă în Fábiánháza.<sup>14</sup>

În anul 1798 au fost înregistrate date privitoare la bisericile Episcopiei din Muncaci. Despre biserică în discuție s-a consemnat faptul că, după unele opinii, a fost construită de către István Báthory, urmând modelul bisericii reformate. S-a mai notat și faptul că blazonul sculptat în piatră al familiei Báthory este vizibil și azi pe biserică din Fábiánháza. Biserică a fost salvată de la ruină de către Ferenc Károlyi, prin cedarea către greco-catolici, acoperișul fiind renovat din grija lui Demeter Rácz.<sup>15</sup>

În pofida datelor expuse mai sus, până în anul 1989 nu se știa că biserică greco-catolică din Fábiánháza ar avea părți medievale. Cu ocazia amplificării din secolul al XIX-lea edificiul a căpătat un aspect unitar, în stil baroc târziu – neoclasic timpuriu, păstrând doar pe fațada de nord o placă înzidită medievală, simplă, reprezentând blazonul familiei Báthori,<sup>16</sup> care conform tradiției locale provenea din cetatea din Nagyecsed. În cursul lucrărilor de renovare efectuate din anul 1989 au fost înălțurate straturile de tencuiuă ale exteriorului, fiind scoase la lumină conturul a două ferestre cu închidere





emlékezik meg.<sup>18</sup> A bővítés következtében a templom eredeti középkori szentélyének formáját, nagyságát és a hajó nyugati végződését nem ismerjük. A templomhajó déli és északi fala a padláson, a boltozat fölött is vakolt, meszelt, ami azt mutatja, hogy ez a szakasz az átépítés előtt nem volt boltozva. Régészeti kutatás nélkül nem dönthető el, hogy az északi falon talált és a templom külső falán bemutatott nyílás eredetileg egy oldalkápolnába vagy inkább sekrestyébe vezetett. Az ugyancsak az északi falon, a toronylépcső ajtaja fölött, fejjel lefelé beillesztett, három sárkányfogat ábrázoló Báthory-címer esetében egyáltalán nem zárható ki, hogy eredetileg is a templomhoz tartozott, és nem Nagyecsedről került ide, hanem a kegyurak középkori építkezéseinek emlékét idézi. A templom széles hajómérete, nagyszabású déli ablakai arra utalnak, hogy a középkori templom a 15. század végén vagy a következő század elején épültetett, talán a korábbi, csak okleveles adatokból ismert épület fölhasználásával.<sup>19</sup>

A 19. században bővített templom szentélye a hajóval azonos szélességű, félkörívesen záródik. A hajó keleti végén a kántorhelyek befogadására alkalmas két oldalapszisz, klirosz is épült. Tömegüket a tetőszerkezeten megjelenő, lanternával bővített két kis hagymaidomokból szerkesztett sisak teszi hangsúlyossá. A nyugati homlokzati torony tömege enyhén

in arc frânt pe fațada de sud (din ancadramentul uneia se mai păstra doar jumătate), precum și urmele unei deschideri largi, cu închidere în segment de cerc, în capătul de vest al fațadei de nord. Pe fațadele curățate de tencuiulă s-a putut observa că biserică era construită din cărămidă, pietre cioplite fiind folosite doar la fundațiile extinderilor edificiului. Aceste pietre provin probabil din vechiul edificiu medieval demolat, nefiind însă exclus să fi fost aduse din ruinele cetății din Nagyecsed.<sup>17</sup>

Amplificarea bisericii, începută în anul 1828 și finalizată în cursul anului următor, este comemorată printr-o placă din piatră amplasată pe partea dinspre altar a stâlpului sudsic a arcului de triumf. Inscriptia incizată pe placă este în limba slavonă și latină.<sup>18</sup> Datorită extinderilor, nu este cunoscută forma și dimensiunea corului original medieval, și nici partea de vest a navei. Zidurile de sud și de nord ale navei sunt tencuite și văruite la nivelul podului, deasupra boltii moderne, ceea ce înseamnă că această zonă nu era boltită înainte de reconstruirea bisericii. În lipsa săpăturilor arheologice nu se poate determina dacă deschiderea descoperită în zidul nordic și marcată pe fațada exterioră a acestuia conducea inițial într-o capelă laterală sau în sacristia bisericii. În ceea ce privește blazonul Báthori, înzidit cu capul în jos pe latura de nord, deasupra

kiugrik a főhomlokzat síkjából, amelyet pilaszterek tagolnak. Az egyenesen záródó főbejárat fölött vakolatdíszes, szintén egyenes párkány húzódik, majd a középtengelyben ívesen záródó ablak következik, amelynek alsó felét elfalazták. Az ablak fölött egykor faragott kótábla emlékezhetett meg valamilyen, az épülettel kapcsolatos fontos eseményről, amelynek felirata a vakolás miatt ma már olvashatatlan. Fölös keretén faragott, talán a Károlyi család címeréhez tartozó korona vehető ki. A torony legfelső emeletén a négy ablak egyenesen záródik, a fölöttük lévő ívmezőkben sugaras, alattuk pedig korlátot idéző vakolatdíszt alakítottak ki. A toronytest sarkain pilaszterek tartják a gazzagon profilozott főpárkányt, amelynek vonalát csak az órahelyek ívei bontják meg. A toronysisak gazzagon tagolt, több hagymaidomból és lanternából épül fól, tetején kovácsoltvas latin kereszt emelkedik. Az egész templomot eredetileg zsindely fedte, a tornyot már 1869-ben, a hajót pedig az 1880-as években bádoggal fedték át.<sup>20</sup> A hajó héjazatát 2014-ben egy pályázatnak köszönhetően újra cseréltek.

A hajó és a szentély falain nincs vakolatdísz, csak a főhomlokzaton, a toronytest két oldalán alakítottak ki faltüköröket. Az egész épületen profilozott párkány fut körbe. A főhomlokzat párkánja fölött, a toronytesthez kapcsolódó íves

intrării spre scara turnului, nu putem exclude posibilitatea să fi aparținut inițial bisericii, și nu cetății din Nagyecsed, evocând amintirea patronilor construcțiilor din perioada medievală. Lățimea navei precum și urmele de ferestre de dimensiuni mari ale fațadei de sud datează edificiului la sfârșitul secolului al XV-lea sau la începutul secolului următor, probabil prin reînfolosirea clădirii anterioare, cunoscute doar din informațiile documentare.<sup>19</sup>

Altarul cu închidere semicirculară de secol XIX a căpătat aceeași lățime cu cea a navei. În capătul de est al navei au fost construite două abside laterale (*kliroi*), destinate cantorilor. Volumetria acestora este accentuată prin coifuri bombate, combinate cu lanterne. Turnul de vest este în ușor rezalit față de planul fațadei principale, articulată cu pilaștri. Intrarea de la baza turnului este dreptunghiulară, încoronată cu o sprânceană dreaptă prevăzută cu decorație din tencuiulă, deasupra acesteia, în axa centrală, fiind amplasată o fereastră cu închidere semicirculară, având partea inferioară înzidită. Deasupra ferestrei se află o placă cioplită în piatră, care comemorează probabil un eveniment important referitor la edificiu, dar din cauza tencuiului inscripția este ilizibilă. La partea superioară a plăcii se conturează o decorație sculpturală, probabil coroana din blazonul familiei Károlyi. Ferestrele de la nivelul superior



Szent Miklós püspök  
Sfântul episcop Nicolae



Az Istenszülő születése-ikon  
Icoana Maicii Domnului

falmezők végén klasszicista, faragott kővázák álltak. Utóbbiakat az életveszély elhárítása miatt, 2014-ben működ másolatokkal helyettesítették. A hajó déli oldalán egyszárnyú ajtó nyílik, amelynek szőlőmotívumokkal díszített, faragott ajtósárnnyat 1910-ben adományozták a rajta olvasható felirat szerint. A karzatot és a tornyot az északi oldalon lehet megközelíteni. A bizánci hagyományokhoz híven a templomnak nincs sekrestyéje.

A templom belseje egységes, késő barokk formát mutat. A szentélyt és a kliroszokat félkupola, a hajót három, hevederívekkel tagolt csehboltozat fedи, amelyek egyszerű fejzetű, tükörrel tagolt pillérekre támaszkodnak. A hajó nyugati végében a két pilléren nyugvó karzat későbbi beépítés, hiszen a karzat eredetileg csak a torony szélességében húzódott, jóval kisebb méretű volt. A torony járósíntje három lépcsőfokkal alacsonyabb a hajónál, hiszen ez a 19. századi bővítés valószínűleg túlnyúlt a középkori templom számára még elegendő hosszúságú dombon. A toronyalj déli oldalán egy kis boltozott, ajtó nélküli helyisége nyílik, míg a vele azonos

al turnului sunt dreptunghiulare, fiind deschise în panouri adâncite cu închidere semicirculară, decorate cu motive radiale la partea superioară, iar la partea inferioară, sub ferestre, având câte un parapet aparent. Pilaștri de la colțurile turnului susțin cornișa bogat profilată, a cărei linie este întreruptă doar de cadranele arcuite ale ceasului. Coiful turnului este bogat articulat, fiind compus din mai multe registre bombate și o lanternă, și având o cruce latină din fier forjat. Biserica era acoperită inițial cu șindrilă. Învelișul turnului a fost înlocuit în anul 1869, iar cel al navei în anii 1880, cu tablă.<sup>20</sup> Învelișul navei a fost schimbat din nou în anul 2014, cu fonduri proveniente dintr-un proiect de finanțare.

Fațadele navei și ale altarului nu au elemente de decor arhitectural. Întreaga biserică are o cornișă profilată continuă. Deasupra cornișei fațadei principale colțurile navei sunt legate de corpul turnului de către o zidărie cu contur arcuit, decorată la capete cu urne neoclasicice, cioplite din piatră. Din motive de siguranță, acestea au fost înlocuite în anul 2014 cu copii din piatră artificială. Pe fațada de sud a navei se deschide o ușă

Útmutató Istenszülő  
Maica Domnului Hodighitria



Tanító Krisztus  
Isus Învățător

alapterületű, lefalazott északi rész kívülről közelíthető meg, s onnan indul a karzatra, illetve a toronyba vezető csigalépcső.

A falak és boltozatok eredetileg nem voltak festve. 1882-ben a belsőt újra kivakolták, a következő évben pedig egy nagykárolyi festővel „csinosan” ki is festették. Ekkor a már sok helyen gödrös, erősen kopott téglapadlóra fekete-fehér, hatszögletű cementlapokból új belső burkolatot fektettek.<sup>21</sup> Az ikonosztázion előtt, a kliroszok szélességében a padlószintet egy lépcsőfokkal megemelték, ez a szólea (külső szentély). A lépcsőfok kőhasábainak felülete erősen kopott, ami arra utal, hogy a jelenlegi padok előtti időben még az oldalfalakhoz közel eső szakaszain is jártak.

A templombsó újabb, nagyobb szabású belső felújítására 1933-ban került sor, amikor Korény József egri festővel kifestetik az egészet.<sup>22</sup> Valószínűleg ekkor készülnek a padok is a korábbi lócasák helyett,<sup>23</sup> az eredeti padokból néhány a karzaton maradt fönn. A templom jelenlegi festése Puskás László görögkatolikus festőművész munkája 1989-ből. A három csehboltozatban az ószövetségi Szentáromság, a Pantokrátor

cu un singur canat. Conform inscripției, canatul sculptat cu motive decorative în formă de ciorchine de struguri a fost donat bisericii în anul 1910. Accesul spre tribună și, de acolo, spre interiorul turnului se deschide pe fațada de nord. Conform tradiției bizantine biserică nu are sacristie.

Interiorul bisericii are un aspect unitar, caracteristic stilului baroc târziu. Altarul și absidele laterale sunt acoperite cu căpătănișe semicalotă, nava fiind prevăzută cu trei bolti a vela delimitate de arce dublou care se sprijină pe pilaștri cu capiteli simple și cu fusuri decorate cu panouri adâncite. Tribuna din capătul de vest al navei, susținută de doi stâlpi, este ulterioră, inițial având dimensiunea redusă la lățimea turnului. Nivelul de călcare al turnului este mai jos cu trei trepte față de nivelul navei, situație datorată faptului că, probabil, extinderea din secolul al XIX-lea a depășit suprafața pe care fusese amplasat edificiul medieval. Pe latura de sud a parterului turnului se deschide o încăperă boltită, de dimensiuni reduse, fără ușă, iar în spațiul simetric cu acesta, identic ca suprafață, este amplasată scara spiralată care asigură accesul la turn și tribună.



A királyi ajtó  
Ușa împăratească

Faragott dísz az északi diakónusi ajtó fölött  
Decor plastic deasupra ușii diaconești de nord

a négy evangélistával, és az Isten szülő születése jelenet látható, a szentély boltozatán Krisztus nem kézzel festett képmása kapott helyet.<sup>24</sup>

A diadalívet teljesen kitölti a monumentális ikonosztázion. A négy alapkép (balról jobbra haladva: Szent Miklós, Isten szülő a gyermekkel, Tanító Krisztus, Szűz Mária születése) előtt a barokkra jellemző koporsós forma, díszesen faragott kis oltárok állnak. Az alapképek két oldalán búzakalással, gyümölcsökkel díszített, volutákban végződő lizénák teszik mozgalmasára a szerkezetet. A lizénák motívumai a középtengelyhez viszonyítva szimmetrikusan változnak: a királyi ajtó két oldalán még gazdagabbak, az eucharisztikus szimbólumokkal (szőlő, búza) ékesek, majd más gyümölcsök, körté, alma és rózsák jelennek meg, az oldalfalak felé haladva egyre kevesebb. Az ivesen záródó képeket és a három ajtót a fölső kereteikkel egybefaragott, áttört, virággyal gazdagított, rokokó ornamentikájú oromdíszek koronázzák. Az alapképek alatt, a lizénákat tartó konzolok között babérfüzerek kaptak helyet. A királyi ajtó szárnyain hat, áttört faragványokkal övezett, lant alakú képmezőbe az Örömhírvételt és a négy evangéliistát festették, zárólécén püspöki mitra jelenik meg. Az ajtó keretén két egyházyata, Aranyszájú Szent János és Nagy Szent Bazil látható, a keret fvében a Szentlélek galambja lebeg kék háttér előtt. A következő sorban tizenkét ünnep, középen a Titkos (Utolsó) vacsora szerepel, egy szinttel feljebb tíz apostol áll a Krisztus, mint Nagy Főpap monumentális ikonja két oldalán. Fölöttük a tíz próféta négykaréjos keretezésű mellképe alkot egy sort. A fölső sorok közötti lizénák is gazdag faragottak, az ikonok tetején áttört faragások teszik könnyeddé a szerkezetet. Az egész ikonosztáziót a keresztre feszített Krisztus, két oldalán a szomorkodó Isten szülő és János apostol

Inițial, pereții și boltile nu erau pictate. În anul 1882 a fost retencuit interiorul, iar în anul următor pereții au fost zugrăviți „arătos”, de către un zugrav din Carei. Cu această ocazie a fost așezată și podeaua nouă, compusă din plăci hexagonale de ciment alb și negre suprapuse vechiului paviment tocit și găurit din cărămidă.<sup>21</sup> În fața iconostasului, în lățimea absidelor laterale podeaua a fost ridicată cu o treaptă, fiind amenajat în acest spațiu altarul extern (*solea*). Suprafața treptei din piatră este foarte tocită, fapt care sugerează că, anterior amplasării băncilor, zona periferică era destinată circulației.

Următoarea renovare de mare anvergură a interiorului a avut loc în anul 1933, fiind zugrăvite toate spațiile interioare de către pictorul József Korény din Eger.<sup>22</sup> Probabil cu această ocazie au fost amplasate și băncile în locul vechilor lavițe,<sup>23</sup> câteva dintre piesele originale fiind păstrate și azi în tribună. Pictura murală actuală a interiorului este opera pictorului greco-catolic László Puskás, din anul 1989. Cele trei bolti a vela sunt decorate cu Sfânta Treime Veterotestamentară (*Cina de la Mamvri*), Pantocratorul cu cei patru evangeliști, și respectiv cu Nașterea Maicii Domnului. Bolta altarului poartă o pictură „nefăcută de mână omenească”, reprezentând Sfânta Față.<sup>24</sup>

Deschiderea arcului de triumf este acoperită integral de iconostasul monumental. În fața celor patru icoane împăratești (din stânga spre dreapta: Sfântul Nicolae, Maica Domnului cu Pruncul, Isus Învățător, Nașterea Maicii Domnului) se află câte o mensa bogat sculptată, de forma unor sicriie baroce. Icoanele împăratești sunt incadrate de pilastru decorați cu spice de grâu, fructe și volute, conferind dinamism întregii structuri. Motivele decorative ale lesenelor sunt alternate, dispunerea acestora fiind simetrică față de axa centrală a structurii. Decorul cel mai bogat flanchează ușile împăratești și descrește spre extremități. Zona





ikonja zárja. A kereszt tövében szőlőtő és búzakéve jelenik meg, míg a szómorkodók ikonja mellett áttört, volutákból és tajtékokból kombinált díszítőelemek díszítik az oromzatot.

Az egész építményt nagyon gazdag, rokokó elemekből építkező, dúsan burjánzó, áttört faragás jellemzi. A motívumok gyakran aszimmetrikusak, a korszakra jellemző rocaille-ok váltakoznak levelekkel, rózsákkal, gyümölcökkel.

Az aranyozott ornamentika mellett az architektonikus részek, a párkányok visszafigyeltek, arányosak. A képek fölötti áttört részeknek köszönhetően a természetes fény is szerepet kap, az ikonosztázion zártsgája mérséklődik, inkább olyan színfalként jelenik meg, amely dinamikusan köti össze a mennyeket a földiekkel.

Az ikonosztázion készítésének idejére, festőjére, faragójára vonatkozó adat eddig nem került elő. Stílusa alapján a 19. század elejére datálhatjuk. Előképe minden bizonnal a Munkácsi Egyházmegye központjában, az ungvári székesegyházban félállított ikonosztázion volt, amelyet Franz Feck (Feeg) cassai faragó készített 1776-ban.<sup>25</sup> A Fábiánházi ikonosztázion mestere az ungvári mintából indult ki, ami a szerkezet arányaiban, a faragványok elhelyezésében, a királyi kapu formáján világosan megmutatkozik. Az áttört díszítőfaragványok komponálása viszont már eltérő,

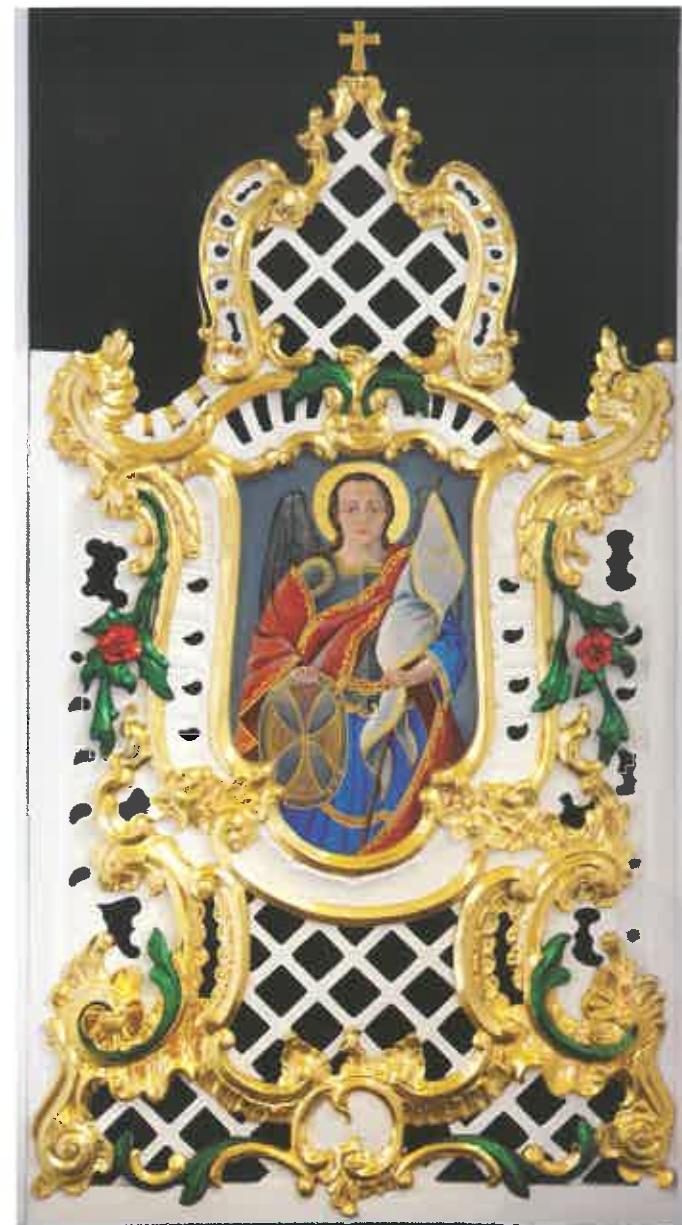
a rocaille-ok helyett a növényi motívumok dominálnak, bár az aszimmetriából fakadó nyugtalan mozgalmasság továbbra is érzékelhető.

Az ikonosztázion képeinek festőjét szintén nem ismerjük, a korszak másodvonalmbeli, talán kisvárosi mestere lehetett, aki a bizánci hagyományokat nyugati előképekkel ötvözött, ami a korszak festészeteiben teljesen elfogadott és haladó megoldásnak számított. A figurák arányai nem mindig szerencsések, gyakran sablonosak, darabosak, ami különösen az ünnepekre érvényes. Az arany háttér, az arannyal írt, egyházi szláv nyelvű feliratok, az alapképek kompozíciói még

centrală este ornamentată cu simboluri euharistice (struguri, grâu), iar la ușile diaconești apar și alte motive, precum pere, mere și trandafiri. Deasupra ușilor și a icoanelor împărătești, prevăzute toate cu închideri arcuite, se află frontoane decorative cu motive traforate, ornate cu flori, specifice stilului rococo. Sub icoanele împărătești, între consolle care susțin lesenele, sunt sculptate ghirlande de lauri. Canaturile ușii împărătești, încununate de o mitră episcopală, poartă șase imagini pictate pe panouri în formă de lăută înconjurate cu motive traforate ce reprezintă *Bunavestire* și cei patru evangheliști. Pe cadru ușilor apar figurile celor doi sfinti liturghisitori ai Bisericii Răsăritene, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Vasile cel Mare, iar în arcul ancadramentului, pe un fundal de culoare albastră, este reprezentat porumbelul Sfântului Duh. În registrul prăznicarelor sunt înșiruite cele douăsprezece sărbători având în centru scena *Cinei celei de Taină*, iar registrul următor este dedicat apostolilor (în număr de zece) încadrând scena monumentală a *Deisis*-ului. Registrul superior prezintă zece profeti în bust, încadrați de chenare cvadrilobate. Lesenele registrelor superioare sunt de asemenea bogat sculptate, elementele traforate ce încununează icoanele conferind un aspect avăntat întregii structuri. Iconostasul este încoronat de Isus pe cruce având la bază un spic de grâu și încadrat de icoanele Maicii Domnului și Sfântului Ioan Evanghelistul. Coronamentul este decorat cu elemente decorative traforate, compuse din volute și rocaille-uri.

Întreaga structură a iconostasului este dominată de elementele decorative exuberante, traforate, specifice rococo-ului. Motivele sunt adeseori asimetrice, compuse din rocaille-uri specifice stilului, alternate cu frunze, trandafiri și fructe. În opozitie cu ornamentica aurită, elementele arhitectonice ale structurii, precum cornișele, sunt moderate, proportionate. Datorită elementelor traforate care îi reduc masivitatea, iconostasul a căpătat aspectul unei scenografii menite să lege

Szent Mihály az északi diakónusi ajtón  
Sfântul Mihail (ușa diaconească de nord)



Szent Uriel a déli diakónusi ajtón  
Sfântul Uriel (ușa diaconească de sud)

intr-un mod dinamic lumea pământească de cele cerești, în acest schimb un rol important primind și lumina naturală.

În faza actuală a cercetărilor nu avem informații referitoare la datarea și autorii (pictor și sculptor) piesei. Pe baza stilului poate fi înșă datată la începutul secolului al XIX-lea. Modelul său a fost cu siguranță iconostasul ridicat în centrul Eparhiei din Muncaci, în catedrala din Ujgorod, realizat în anul 1776 de către sculptorul din Košice, Franz Feck (Feeg).<sup>26</sup> În ceea ce privește proporțiile ansamblului, dispunerea elementelor sculpturale și forma ușilor împărătești, meșterul din Fábiánháza a pornit cu siguranță de la modelul din Ujgorod. Compunerea decorațiilor traforate este însă diferită, în locul rocaille-urilor dominând motivele vegetale, fiind sesizabilă însă în ambele cazuri dinamica frâmantată rezultată din asimetrie.

Nu este cunoscută nici persoana pictorului iconostasului, acesta fiind probabil un meșter din eşalonul al doilea, provenit



Krisztus születése- és Menekülés Egyiptomba-ikon az ikonosztázon  
ünnepsorában  
Icoana reprezentând Nașterea lui Isus și Fuga în Egipt în sirul  
prăznicarelor iconostasului

az alapképek két oldalán álló lizénák belefutnak a fölöttük lévő párkány képszékébe. A templomhajó a bővítés előtt ugyanilyen széles volt, az új szentély diadalívénél arra kellett csak figyelni, hogy a két diakónusi kapu is használható maradjon. Mivel a templom korábban nem volt boltozva, az ikonosztázion két felső sora az ünnepsorral egyező hosszúságú volt. Az új boltozat hevederfve miatt viszont az apostol- és a próféta sor két szélső képe függőlegesen már nem fert el. Feltételezhető, hogy döntve erősítették őket a falra, de mára már elkallódtak ezek a képek.

Az ikonosztáziont az 1875-ös leltárban már réginek mondtaik, így felújításra szorult.<sup>26</sup> 1904-ben bízták meg Pecsur István nagykárolyi festőt, hogy renoválja az együttest, a kurátor kérésére márványozást kapott új festésként. Nem tudni, hogy 1933-ban a templomot kifestő Korény József az ikonosztázionhoz hozzányúlt-e. Mivel két évvel korábban Ő „restaurálta” a nyírparasznyai ikonosztázt, az is elképzelhető, hogy a fábiánházin is dolgozott.

din mediul orașelor mai mici. Aceasta combină în opera sa tradiția bizantină cu modelele occidentale, trăsătură acceptată și considerată progresistă în pictura vremii. Proportiile figurilor nu sunt corecte în toate cazuile, fiind deseori stereotipe, masive, fapt valabil mai ales în cazul prăznicarelor. Fundalul aurit, inscripțiile scrise cu culoare aurie în limba slavonă, compozițiile icoanelor împărătești oglindesc încă respectarea tradițiilor. Același lucru se poate spune și despre chipurile sfintilor, care la prima vedere par să fie schematic, emanând însă, datorită modelării minuțioase, o grație directă. Pe spatele suportului de lemn al icoanei de hram reprezentând Nașterea Maicii Domnului, a fost descoperită o inscripție scrisă cu creion cu grafit în limba germană, indicând tema icoanei: *Geburt Mariæ*. Aceeași inscripție se află și pe spatele elementului traforat, aflat deasupra icoanei. Inscripțiile sunt contemporane cu opera, provenind deci de la pictorul sau templarul iconostasului, sugerând faptul că meșterii iconostasului lucrau



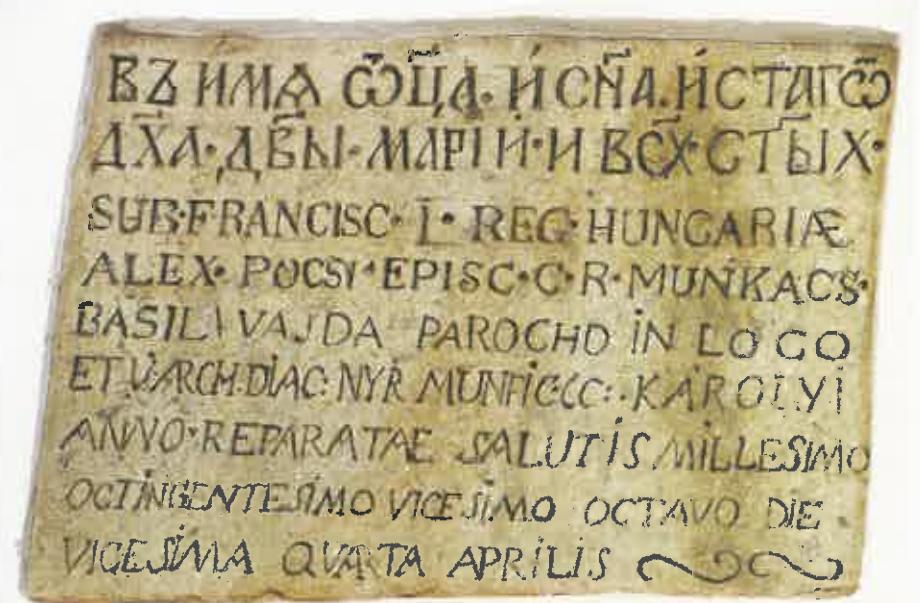
Radikális beavatkozásban esett át a tíz apostol, amelyek minden stílusukban, minden színvilágukban nagyon elütöttek még az átfestett többi képtől is. Elképzelhető, hogy a debreceni Pap Ferenc festőt bízták meg az új képek festésével, illetve a régiék megújításával, ugyanis az ikonosztáz egyik fölös párkányának belső oldalán egy töredékes ceruzafelirat olvasható: „Pap [...] 1936 október”.<sup>27</sup>

1948-ban a templom belsejében tűz keletkezett, ugyanis ekkoriban az volt a szokás, hogy a tömjénzöt a Krisztus-alakkép hárólalára akasztották. A paráztól a száraz fa lágra kapott, a Krisztus-kép és a fölötté lévő három ünnep ikonja teljesen elpusztult, a faragványok egy része is megsérült. A helyreállítás a következő évben megtörtént.<sup>28</sup> A sérült ikonokat helyettesítő új vászonképek festójét nem ismerjük. Az új, vászonra festett Jézus-kép is erősen különbözőt a többitől, ezt máshonnan rendelhették. A sérült faragványokat pótolták, majd az egész állványzatot sötétzöldre festették, a faragványokat bronzozták. Újabb felújításra 1989-ben került sor, amikor az állványzat világosabb zöld festést kapott, a faragványokat bronzporral színeztek.

Az ikonosztázion komplett restaurálását a Nemzeti Kulturális Alap és a Vallásügyi Titkárság együttműködésében a Hajdúdorogi Egyházmegyének 2012-ben megítélt támogatása tette lehetővé. A restaurálást a Szép Mesterségek Kft. végezte, 2014 nyarára fejeződött be a munka.<sup>29</sup> A kutatás során kiderült, hogy az állványzat alapszíne eredetileg fehér lehetett, ezért a sok átfestés eltávolítása után ezt állították helyre. Az eredeti aranyozás és ezüstözés nagyon jól feltátható volt, a virágok, gyümölcsök, levelek vörös és zöld lakkos festését (úgynevezett lüszter) rekonstrálni lehetett. Számos hiányzó részt kellett pótolni az áttört faragványokon. Az elégett Krisztus-ikon helyett Seres Tamás festő-restaurátor művész fatáblára a Tanító Krisztus ikonját készítette el, míg az elégett három ünnep, illetve az eredeti képekhöz egyáltalán nem illő tíz apostolkép helyett, amelyeken sajnos az eredeti ikonokból is csak minimális töredékek maradtak, ezért feltáráruk sem volt lehetséges, Velledits Lajos festő-restaurátor művész az apostolok új ikonjait festette meg, a fábiánházzal rokon stílusú és korú kenézeli ikonosztáz képei alapján.<sup>30</sup>

A kiszerelt apostolképeket a szentélyben helyezték el.

A templom építési emlékfelirata a szentélyben  
Inscriptia comemorativă din corul bisericii



într-unul din atelierele orășenești și că probabil nu erau greco-catolici.

Stilul piesei indică faptul că a fost realizat pentru această biserică încă înainte de amplificarea edificiului din anul 1829. Acest lucru este demonstrat și de modificările ulterioare ale structurii. Datorită nivelului ridicat al altarului exterior (*solea*), icoanele împărătești și mensele din fața acestora au fost înălțate cu 15 cm, astfel că lesenele care delimită icoanele respective acoperă parțial frizele cornișelor aflate deasupra lor. Nava bisericii avea aceeași lățime și înainte de amplificare, astfel că, cu ocazia construirii arcului de triumf al nouului altar, trebuia luată în considerare doar păstrarea funcționalității celor două uși diaconești. Deoarece biserică inițială nu era boltită, largimea celor două registre superioare ale iconostasului era identică cu cea a registrului prăznicarelor. Din cauza construirii arcului dublou al noii bolti, cîte o icoană din flancurile registrelor apostolilor și al prorocilor nu mai încăpea (rămânând astfel în număr de cîte zece). Este posibil, că icoanele extrase să fi fost fixate de pereți într-un unghi înclinat, astăzi însă fiind dispărute.

În inventarul din anul 1875 iconostasul era considerat deja învechit, necesitând reparări.<sup>26</sup> În anul 1904, pictorul István Pecsur din Carei a fost însărcinat cu renovarea ansamblului. La cererea curătorului parohiei, iconostasului i-a aplicat o decorație de imitație de marmură. Pictorul József Korény a zugrăvit biserică în anul 1933, însă nu se știe dacă a intervenit și la iconostas. Deoarece același meșter în urmă cu doi ani „restaurase” iconostasul din Nyírparasznya, este posibil să fi intervenit și în cazul celui din Fábiánháza. Cei zece apostoli au suferit modificări radicale, care îi diferențiază ca stil și cromatică chiar și de celealte icoane repictate. Este posibil că pictorul însărcinat cu realizarea noilor imagini și cu reinnoirea celor vecchi să fi fost Ferenc Pap din Debrețin, deoarece pe latura interioară a cornișei superioare a iconostasului poate fi citită o inscripție scrisă cu creionul, păstrată fragmentar: „Pap (...) 1936 octóber” [„Pap (...) octombrie 1936”].<sup>27</sup> În anul 1936 a izbucnit un incendiu în interiorul bisericii, datorat obișnuinței de a se atârna cădelnița în dosul icoanei împărătești cu Isus Învățător. Lemnul uscat s-a aprins de la jar, iar respectiva și cele trei prăznicare de deasupra au fost distruse în întregime, fiind deteriorată și o parte a elementelor sculpturale. Pagubele



Mózes és Dániel próféta képe az ikonosztázionon  
Imaginea lui Moise și al lui David de pe iconostas

Az 1940-es években pusztító tűz során az egyik diakónusi kapu is eléghetett. A másik töredéke a paróquia padlásáról került elő. A nagyon rossz állapotú töredéket konzerválták, restaurálták, majd Velledits Lajos tervei szerint kiegészítették, amelynek mintájára a másik oldal hiányzó ajtaját is megfaragták. A töredéken Szent Mihály főangyal ikonja van, az új szárnyra Szent Uriel főangyalt festette meg Velledits Lajos a kenézeli ikonosztázion hasonló kompozíciója alapján.

A hajó északi oldalán, az első pillérhez erősítve helyzeték el a szószéket, amelynek kosara poligonális alaprajzú, ornamentális faragványokkal díszített. Hátfalán a Jó Pásztor képe látható, amelyet jobb alsó sarkában Heverde Ferenc (1841–1910) budapesti festő szignált 1893-ban (Heverde F. 1893). A hangvető voluták díszítik, amelyek a felhők között, a keresz két oldalán megjelenő, sugárzó, díszes zárt evangéliumos könyvet, illetve a két kötbálat tartják, amelyek az Ó- és az Újszövetségre emlékeztetnek. Az építmény valószínűleg Budapesten készülhetett. Faragványaival rokon stílusú a főbejárat ajtószárnyainak ornamentikája is.

A toronyaljban található Szilágyi János budapesti művésznek a Jó Pásztor abrázoló kompozíciója 1976-ból. Szilágyi az 1960-as és 1970-es években számos görögkatolikus templomban is működött, a szatmári részeken a mátészalkai és a csengerújfalu templomban vannak falképei.

A szentély közepén falazott oltárasztalon, magas, díszes retábulum emelkedik. Az oltárkép két oldalán három-három

au fost refăcute în anii următori.<sup>28</sup> Numele pictorului care a înlocuit icoanele distruse cu icoane noi, pictate pe pânză, este necunoscut. Probabil că aceeași ocazie au fost repicate (în măsuri diferite) și celealte icoane. Noua icoană al lui Isus, pictată pe pânză este foarte diferită de celealte, fiind comandată în altă parte. Decorurile sculpturale deteriorate au fost înlocuite, întreaga structură fiind pictată în culoarea verde închis, iar elementele sculptate fiind vopsite în culoarea bronzului. Următoarea renovare a avut loc în anul 1989, când structura a fost pictată în culoarea verde deschis, elementele sculptate fiind date cu praf de bronz.

Restaurarea completă a iconostasului a fost posibilă prin sprijinul acordat în anul 2012, urmare a cooperării dintre Fondul Național Cultural și Secretariatul Cultelor Eparhiei de Hajdúdorog. Lucrările de restaurare, executate de către firma Szép Mesterségek KFT, au fost finalizate în vara anului 2014.<sup>29</sup> În cadrul cercetărilor s-a clarificat că stratul de culoare de bază al structurii era alb, astfel că, după eliminarea tuturor straturilor ulterioare s-a revenit la albul inițial. Decorurile aurite și argintii originale au putut fi asemenea scoase la suprafață, precum și stratul de lăcuire de culoare roșu și verde ce acopera florile, fructele și frunzele. A fost necesară înlocuirea a numeroase detaliu apartinând decorațiilor traforate. Icoana arsă al lui Isus a fost înlocuită cu icoana lui Isus Învățător, pictată pe suport de lemn de către pictorul restaurator Tamás Seres. Cele trei prăznicare amplasate în locul operelor arse, precum și icoanele

oszlop áll. Az oszloptörzsek változatos formákat mutatnak, egyazon darabon a csavart és kanellurázott részek váltakoznak, fejezeteik egyszerűek, rusztikus csigavonalakból állnak. A párkányok képszélét levélmotívumok díszítik. Az oltárkép a Titkos vacsorát ábrázolja, kerete tömör fából faragott, hullámossal díszítéssel, négykaréjos motívumokkal. A kép fölött egy háromkaréjos, áttört faragású, egykor bojtokkal díszített baldachin ugrik elő, csúcsán a Szentlélek galambja lebeg. Az oszlopok fölött, a baldachin két oldalára helyezett rácsozás, rózsákkal gazdagított faragványok elternek az oltár stílusától, az ikonosztázion oromzatát díszítve egyező darabok. Elképzelhető, hogy eredetileg ezek is ott voltak, csak a bővítés után váltak feleslegessé, s akkor kerültek át az ikonosztázion oromzatáról az oltárra. Az oszlopok mellett szőlőmotívumokkal és gyümölcökkel díszített, áttört faragványok díszítik a retábulumot. Az oltárkép az ikonosztázion Utolsó vacsora képe ikertestvérenek tűnik. Ez a kapcsolat mesterazonosságra enged következtetni, ami arra utal, hogy vagy az oltár festőjét hívták meg később az ikonosztázion festésére is, vagy a korábban elkészített oltárpélmény csak az ikonosztázionnal egy időben kapott festett díszítést. Az eredeti szentségház nyoma az oltárkép alján tekercsű voluták között fölfedezhető, a 19. század végén elé helyezett új szentségház mögött.

Hasonló stílusú oltárretábulumok maradtak fenn Szatmár vármegyei falvakban. Nyírderzs szintén középkori eredetű



Nagy Szent Bazil főpap a királyi ajtó bélletén  
Sfântul Vasile cel Mare în ambrăzura ușii împărătești

celor zece apostoli, cu totul discordante față de ansamblu, păstrând prea puțin din substanța originală și neputând fi restaurate, au fost înlocuite cu icoane noi, realizate de pictorul restaurator Lajos Velledits. Modelul l-a constituit iconostasul din Kenézlő, având un stil apropiat de cel din Fábiánháza.<sup>30</sup> Vechile icoane ale apostolilor au fost așezate în altar.

În incendiul din anii 1940 a ars probabil și una dintre ușile diaconești. Fragmentul celeilalte uși a fost descoperit în podul parohiei. Fragmentul, aflat în stare foarte precară, a fost conservat și restaurat, fiind întregit după proiectele restauratorului Lajos Velledits, iar apoi pe baza acestui model, s-a refăcut și ușa dispărută. Pe fragment este reprezentată imaginea Arhanghelului Mihail, iar pe canatul nou Lajos Velledits a pictat, după modelul iconostasului din Kenézlő, pe Arhanghel Uriel.

Amvonul se află pe latura de nord a navei, fiind atașat primului stâlp. Cupa de plan poligonal are parapetii decorăți cu ornamente sculpturale. Dorsala amvonului este decorată cu reprezentarea Bunului Păstor, semnată în anul 1893 în colțul drept inferior de Ferenc Heverdle (1841-1910), pictor din Budapesta („Heverdle F. 1893”). Coronamentul este decorat cu volute care susțin crucea flancată de un evangeliar închis, ornamentat cu raze solare și Tablele Legii încadrare de nori (reprezentând Vechiul și Noul Testament). Structura a fost confectionată probabil la Budapesta. Decorația plastică a acesteia este înrudită cu ornamentica canatelor intrării principale.

La parterul turnului se află compoziția artistului János Szilágyi din Budapesta reprezentând pe Bunul Păstor, realizată în anul 1976. Szilágyi a lucrat în anii 1960 și 1970 în numeroase biserici greco-catolice, realizând în zona Sătmăreană picturile murale ale bisericilor din Mátészalka și Csengerújfalu.

În centrul altarului este așezat retablul înalt, decorat, sprijinit pe o masă de altar din zidărie. Pictura altarului este încadrată de către trei coloane. Fusurile coloanelor au forme diferite, alternând în cadrul aceleiași coloane porțiunile în torsadă și cele canelate. Capitelurile sunt simple, compuse din



Az ikonosztázion és a szószék  
Iconostasul și amvonul

templomában a megostorozott Krisztust ábrázoló ikont<sup>31</sup> három-három oszlop keretezi, az oltár tetején és két oldalán gazdag, szőlőmintából komponált, áttört faragású szárnyak készültek, amelyek kisebbek, de nagyon hasonlóak a fábiánházi oltár díszeihez. Sajnos a felépítmény alsó része, predellaja elpusztult, nem világos, hogy eredetileg tartozott-e hozzá szentségház. Ehhez a csoportozhoz tartozik az ópali templom oltára is, de kisebb méretű, mint a fábiánházi. Az egész felépítmény a képpel együtt erősen átfestett, a szentségház itt is későbbi. Az oromzatban itt is megjelenik az áttört faragású baldachinmotívum és a Szentleket jelképező galamb, akárcsak Fábiánházán.<sup>32</sup>

Ez az emlékcsoportot stílusuk alapján a 18. század utolsó évtizedeire datálhatjuk, a műhely munkáit eddig szatmári (Hodász: egykor ikonosztázion, 1779, Nagydobos: oltártörédekek), illetve az Erdélyvel határos területekről,

motive spirale rustice. Frizele cornișelor sunt decorate cu frunze. Pictura altarului reprezintă *Cina cea de taină*, a cărei ramă sculptată în lemn este decorată cu o ornamentică cu linii arcuite, și cu motive cadrilobe. Deasupra picturii de altar se află baldachinul trilobat, cu decorație traforată, prevăzută cu ciucuri și cu porumbelul Duhului Sfânt în vârf. Decorațiile sculpturale aflate deasupra coloanelor, pe laturile baldachinului, compuse din motive de gratii combineate cu trandafiri sunt diferite de stilul altarului, fiind contemporane cu decorațiile frontoanelor iconostasului. Aceste elemente se aflau inițial probabil pe iconostas. În urma transformărilor amintite ale arcului de triumf acestea au devenit inutile, fiind astfel mutate de pe frontonul iconostasului pe altar. Retablul este decorat lângă coloane cu decorații traforate reprezentând motive de struguri și fructe. Pictura altarului pare a fi sora geamănă a icoanei reprezentând *Cina cea de taină* de pe iconostas, fapt care

az egykor Közép-Szolnok vármegyéhez tartozó falvakból (Királydaróc: oltár, Érmindszent: ikonosztázion, oltár) ismerjük.<sup>33</sup> Úgy tűnik, hogy a műhely még a 19. század elején is érezte hatását, mert a felsőszopori templom 1802-es ikonosztázionján a fent említett példákon látható formák jellemzik a faragványokat, csak kicsit durvább, darabosabb kivitelben.<sup>34</sup>

1875-ben Révész György sátoraljaújhelyi festővel akarták új oltárképet készíttetni.<sup>35</sup> Ez nem valósult meg, de később egy vászonkép takarta az eredeti festményt, amely jelenleg az oltár hatalán függ.

A szentély fala tagolatlan, északi oldalán két falazott, faragott kő, ion fejezetes félloszlop keretezi az előkészítő oltár részben falba mélyített szekrényét. A két oszlopot egyszerű, egyenes párkány köti össze, alatta ornamentális stukkódísz tűnik föl.

A templom körül temető emlékét az északi oldalon Vajda Bazil parókus és rokonainak szép öntöttvas síremléke őrzi a 19. század közepéről.



ne trimite la persoana aceluiasi meșter. Este posibil ca pictorul altarului să fi fost chemat anterior și la pictarea iconostasului, ori altarul construit anterior iconostasului a primit decorație picturală doar mai târziu, concomitent cu iconostasul. Locul tabernacolului original poate fi identificat între volutele de sub pictura altarului, în spatele noului tabernacol aşezat aici la sfârșitul secolului al XIX-lea.

În satele fostului comitat Sătmár se mai păstrează și alte reabilitări de altar de stil asemănător. Icoana reprezentând scena *Biciuirii lui Isus din biserică* (de asemenea cu origini medievale) a satului Nyírderzs<sup>31</sup> este flancată de către trei coloane, altarul fiind prevăzut în partea superioară și laterală cu volute de dimensiuni reduse, însă foarte asemănătoare cu decorațiile din Fábiánháza. Din păcate predela, partea inferioară a acesteia, nu s-a păstrat, astfel că nu se poate stabili dacă avea inițial și tabernacol. Aceluiasi grup și apartine și altarul bisericii din Ópályi, având dimensiuni reduse față de cel din Fábiánháza. Întreaga structură, precum și pictura acesteia au suferit însă intervenții ulterioare. A fost în întregime repictat, iar tabernacolul a fost adăugat ulterior. În fronton este prezent și aici motivul baldachinului traforat, precum și porumbelul Sfântului Duh, ca și la Fábiánháza.<sup>32</sup>

Pe baza analizei stilistice, această serie de altare poate fi datată în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, lucrările atelierului fiind cunoscute nu numai în regiunea sătmăreană (Hodász, fostul iconostas, 1779; Nagydobos, fragmentul de altar), ci și în teritoriile limitrofe ale Transilvaniei, în satele aparținând de fostul comitat Solnocul de Mijloc (Craitorl, altar; Ady Endre, iconostas, altar).<sup>33</sup> Se pare că acest atelier a influențat și operele de la începutul secolului al XIX-lea. Detaliile plastice ale iconostasului din Supurul de Sus, de exemplu, datând din anul 1802, sunt asemănătoare, doar execuția acestora fiind ușor mai grosolană.<sup>34</sup>

În anul 1875 s-a dorit comandarea unui nou altar pictorului György Révész din Sátoraljaújhely.<sup>35</sup> Această inițiativă nu s-a materializat, pictura originală a altarului fiind doar acoperită cu o altă pictură pe pânză, cea care azi este atârnată în dosul altarului.

Peretele altarului este nearticulat, pe latura de nord fiind înzidite două coloane adosate cu capiteluri ionice, cioplite din piatră, încadrând masa parțial înzidită a altarului. Cele două coloane sunt legate de un coronament simplu, drept, prevăzut în partea inferioară cu o decorație ornamentală din stucatură.

Amintirea fostului cimitir din jurul bisericii este evocată azi de monumental funerar din fier forjat al parohului Bazil Vajda și al familiei sale, datând de la mijlocul secolului al XIX-lea și aflat pe latura de nord a bisericii.

Vajda Bazil parókus öntöttvas síremléke a templomkertben  
Monumental funerar din fontă al parohului Bazil Vajda din curtea bisericii

## Jegyzetek

1 NÉMETH Péter, *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*, Nyíregyháza, 2008, 82.

2 MIZSER Lajos, *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi Helynévtárában*, Nyíregyháza, 2001 (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények, 24), 217–218.

3 ENTZ Géza (szerk.), *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei II.*, Budapest, 1987, 91. Wesselényi István 1725. január 7-én kelt adománylevele. A Tiszántúli Református Egyházkörületi és Kollégiumi Levéltár (Debrecen). I. 8. c.16. Ezt az adatot Szabadi Istvánnak köszönöm.

4 HENZLmann Lilla (szerk.), *Acta Cassae Parochorum, Egyházmegyék szerint besorolt iratok, Egri Egyházmegye 1733–1779. 1. füzet, Művészettörténeti adatok Abara-Kvakóc*, Budapest, 1969 (A Művészettörténeti Dokumentációs Központ kiadványai, V), 104.

5 Uo.

6 Barkóczy Ferenc összeírása: „Ecclesiae structura lignea stramine tecta exstitit in statu commodo, nec reparazione notabili indigens.” Esztergom, Prímási Levéltár, AEV Acta Suf. Mr. 2097–2100/no. 1–9.

7 „Parochia Mater est de nomine Fábianhaza, ante annos 50 erecta.” MNL OL A 40, 5. doboz, 323. o. 1796-ban szinte ezeket az adatokat ismétlik: „Parochia haec existit a 60 annis, Jus patronatus non exerceatur. Ecclesia murata, commoda, in parte suppellectili sacra destituta est.” MNL OL C 104. 55. kötet.

8 DAZO fond 151. opisz 1. Nr. 1289. f 34r.

9 ENTZ, i. m., 92.

10 A Tiszántúli Református Egyházkörületi és Kollégiumi Levéltára (Debrecen), I. 35. b. 1. Nr. 29. Ezt az adatot Szabadi Istvánnak köszönöm.

11 „Ecclesiae structura est murata olim existens Achatolicorum deserta, ante annos circiter 22 partim cum adjutorio Terrestralis Domini, partim per incolas Rutenicae Nationis renovata.” MNL OL C 99. 105. görög katolikus összefrások 1774–1782, f 90.

12 „Ecclesiae structura est murata, commoda reparata per parochianos ante annos 28. Necessariis ornatibus majori in parte destituta.” MNL OL A 40, 5. doboz, 323. o.

13 „In Fábiánháza est Ecclesia solidis materialibus, qua condam latini Ritus Catholicorum fuit, ante annos circiter 24 pro parte Graeci Ritus Catholicorum adaptata, et renovata.” Szatmári Római Katolikus Egyházmegye, Szatmárnémeti, Egyházmegyei Levéltár, Canonica Visitatio 1777, Vállaj.

14 DAZO fond 1. opisz 25. Nr. 2356. f 3.

15 DAZO fond 151. opisz 5. Nr. 2080. f 4.

16 ENTZ, i. m., 92.

17 Megköszönöm Németh Péternek, hogy a falakról készült felvételit a rendelkezésemre bocsátotta.

## Note

1 Németh Péter, *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*, Nyíregyháza, 2008, p. 82.

2 Mizser Lajos, *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi Helynévtárában*, Nyíregyháza, 2001, pp. 217–218. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai, vol. II, Közlemények, nr. 24.).

3 Szabolcs-Szatmár megye műemlékei, vol. II, szerk. Entz Géza, Budapest, 1987, p. 91. Actul de donație al lui István Wesselényi din data de 7 ianuarie 1725, Arhivele Episcopiei Reformate de dincolo de Tisa și ale Colegiului (Debrețin), I, 8, c.16. Pentru această informație ii datorez mulțumiri lui István Szabadi.

4 *Acta Cassae Parochorum, Egyházmegyék szerint besorolt iratok, Egri Egyházmegye 1733–1779. 1. füzet, Művészettörténeti adatok Abara-Kvakóc*, szerk. Henszlmann Lilla, Budapest, 1969, p. 104. (A Művészettörténeti Dokumentációs Központ kiadványai, vol. V.).

5 Ibidem, p. 104.

6 Conscriptia lui Ferenc Barkóczy: „Ecclesiae structura lignea stramine tecta exstitit in statu commodo, nec reparazione notabili indigens.” Arhivele Primațiale, Esztergom, AEV, Acta Suf. Mr. 2097–2100/no. 1–9.

7 „Parochia Mater est de nomine Fábianhaza, ante annos 50 erecta.” ANM, A 40, cutia 5 (p. 323.). În anul 1796 sunt repetate apropoacelești informații: „Parochia haec existit a 60 annis, Jus patronatus non exerceatur. Ecclesia murata, commoda, in parte suppellectili sacra destituta est.” ANM, C 104, vol. 55.

8 DAZO, Fond 151, Opis 1, No. 1289, f. 34r.

9 Entz op. cit, p. 92.

10 Arhivele Episcopiei Reformate de dincolo de Tisa și ale Colegiului (Debrețin), I, 35, b. 1, No. 29. Pentru această informație ii datorez mulțumiri lui István Szabadi.

11 „Ecclesiae structura est murata olim existens Achatolicorum deserta, ante annos circiter 22 partim cum adjutorio Terrestralis Domini, partim per incolas Rutenicae Nationis renovata.” ANM, C 99, 105, conscripții greco-catolice, 1774–1782, f. 90.

12 „Ecclesiae structura est murata, commoda reparata per parochianos ante annos 28. Necessariis ornatibus majori in parte destituta.” ANM, A 40, cutia 5 (p. 323.).

13 „In Fábiánháza est Ecclesia solidis materialibus, qua condam latini Ritus Catholicorum fuit, ante annos circiter 24 pro parte Graeci Ritus Catholicorum adaptata, et renovata.” Szatmári Római Katolikus Egyházmegye, Szatmárnémeti, Egyházmegyei Levéltár, Canonica Visitatio 1777, Vállaj.

14 DAZO, Fond 1, Opis 25, No. 2356, f. 3.

15 DAZO, Fond 151, opis 5, No. 2080, f. 4.

16 Szabolcs-Szatmár megye műemlékei, vol. II, szerk. Entz Géza, Budapest, 1987, p. 92.

17 Pentru punerea la dispoziția mea a fotografiilor realizate despre pereții clădirii ii datorez mulțumiri lui Péter Németh.

- 18 A Szentáromság, Szűz Mária és minden szentek invokációja után latin nyelven folytatódik, amelyben I. Ferenc császárról, Pócsy Elek munkácsi püspökről és Vajda Bazil helyi parókusról, illetve a szentelés dátumáról emlékezik meg. Bradács Mihály esperes egyik levelében már 1824-ben említi, hogy gróf Károlyi 2000 forintot ad a templom hosszabbítására és új torony emelésére. Pócsy Elek püspöknek, kelt Nagykárolyban, március 28-án. DAZO fond 151, opisz 8, no 204, f. 35. Az 1876-os leltárban ezt írják: „A templom keménytégla anyagból épült 1828<sup>ik</sup> évben, bold. emlékű Főtiszt. Vajda Bazil lelkipásztorkodással, Mélitoságos Gróf Károlyi György kegyessége és segedelmével a hivel ajánlatából, 1829<sup>ik</sup> évben pedig isten dicsőségére felszenteltetett, – a templom 18° hosszú, 6½° széles, magas toronnyal, mely 1869<sup>ik</sup> évben újítatott és bebádogoztatott, aranyozott torony kereszttel.” GKPL III-1-8.
- 19 Az épület építészeti felmérését 2010-ben Simon Zoltán, Székér György, Börzsei Tamás készítette el. A munkát a nyíregyházi Jósa András, illetve a szatmárnémeti Szatmár Megyei Múzeum közös európai uniós pályázata tette lehetővé.
- 20 GKPL III-1-8.
- 21 GKPL III-1-8.
- 22 1926-ban már foglalkoztak a templombsó renoválásának kérdésével: GKPL I-1-a. 156/1926. Munkavállalói szerződés Korény Józseffel, majd a templomszentelésre engedélykérés (1933. szeptember 24-én.) GKPL I-1-a. 1587/1933.
- 23 GKPL I-1-a. 1994/1933.
- 24 A díszítőfestést Anducska Lajos újfehértói festő készítette. GKPL I-1-a. 1156/1989.
- 25 TERDIK Szilveszter, *Az egykori jezsuita templom székesegyházzá alakítása Ungváron. Bacsinszky András püspök (1773–1809) idejében, in VÉGHSEŐ Tamás (szerk.), Bacsinszky András munkácsi püspök (1772–1809). A Bacsinszky András munkácsi püspök halálának 200. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza, 2014 (Collectanea Athanasiana, I/6), 213–217, 278–279, 13–16. kép.
- 26 „Ikonosztász régi, javítást igényel, 4. presztollal, és az asszonyi templomban a régi ikonosztászból, a Krisztus és Isten anyja képei az oldal falakon.” GKPL III-1-8. (Leltár 1875). A régi ikonosztáz talán még a mérki templomból származhatott.
- 27 1936-ban Bodrogkeresztúron, egy évvel később Nagydoboson dolgozott. TERDIK Szilveszter, *Szent István király tisztelete a görögkatolikus egyhában, in KERNY Terézia–SMOHAY András (szerk.), István a szent király. Tanulmánykötet és kiállítási katalógus Szent István tiszteletéről halálának 975. évfordulóján*, Székesfehérvár, 2013, 203, 52. jegyzet.
- 28 1949. február 24-én jelentette a püspökségnek a kerületi esperes, hogy az előző évben kiütött tűz okozta károkat már helyreállították. GKPL I-1-a. 24. 2469/1949.
- 18 După invocarea Sfintei Treimi, a Maicii Domnului și a tuturor sfintilor, inscripția continuă în limba latină, evocând numele împăratului Francisc I, al episcopului de Muncaci, Elek Pócsy și al parohului local, Bazil Vajda, precum și data sfintirii (din păcate cea din urmă nu este lizibilă). Protopopul Mihály Bradács amintește într-o scrisoare încă din 1824 faptul, că contele Károlyi a donat suma de 2000 florini pentru prelungirea bisericii și pentru construirea unui turn nou. Scrisoare adresată episcopului Elek Pócsy, Carei, 28 martie, DAZO, Fond 151, Opis 8, No. 204, f. 35. Conform inventarului din anul 1876, inscripția placii este: „Biserica a fost construită în anul 1828 din cărămidă tare, în timpul fericitului paroh Bazil Vajda, cu binevoirea și cu sprijinul domnului conte György Károlyi, din dorința enoriașilor; a fost sfințită în anul 1829 într-o slava lui Dumnezeu, biserica având 18° lungime și 6½° lățime și un turn înalt, cu cruce aurită, care a fost refăcut în anul 1869 și acoperit cu tablă.” („A templom keménytégla anyagból épült 1828<sup>ik</sup> évben, bold. emlékű Főtiszt. Vajda Bazil lelkipásztorkodással, Mélitoságos Gróf Károlyi György kegyessége és segedelmével a hivel ajánlatából, 1829<sup>ik</sup> évben pedig isten dicsőségére felszenteltetett, – a templom 18° hosszú, 6½° széles, magas toronnyal, mely 1869<sup>ik</sup> évben újítatott és bebádogoztatott, aranyozott torony kereszttel.” AEGC, III-1-8.
- 19 Releveele clădirii au fost executate în anul 2010 de către Zoltán Simon, György Székér și Tamás Börzsei. Lucrarea a fost posibilă datorită proiectului de finanțare din fonduri europene a Muzeului Jósa András din Nyíregyháza și a Muzeului Județean Satu Mare.
- 20 AEGC, III-1-8.
- 21 AEGC, III-1-8.
- 22 Problema renovării interiorului bisericii s-a pus și în anul a 1926: AEGC, I-1-a, 156/1926. Contractul pentru lucrări încheiat cu József Korény, apoi cererea pentru sfințirea bisericii (24 septembrie 1933) în AEGC, I-1-a, 1587/1933.
- 23 AEGC, I-1-a, 1994/1933.
- 24 Pictura decorativă a fost realizată de către pictorul Lajos Anducska din Újfehértó. AEGC, I-1-a, 1156/1989.
- 25 Terdić Szilveszter, *Az egykori jezsuita templom székesegyházzá alakítása Ungváron. Bacsinszky András püspök (1773–1809) idejében, in: Bacsinszky András munkácsi püspök (1772–1809). A Bacsinszky András munkácsi püspök halálának 200. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, szerk. Véghső Tamás, Nyíregyháza, 2014, pp. 213–217, 278–279, il. 13–16. (Collectanea Athanasiana I/6.).
- 26 „Iconostas vechi, necesită refacere, cu 4 presteale, cu icoane iconostasului vechi înfățișându-i pe Isus și Maica Domnului, fixate de pereții lateralii, în biserică femeilor” („Ikonosztász régi, javítást igényel, 4. presztollal, és az asszonyi templomban a régi ikonosztászból, a Krisztus és Isten anyja képei az oldal falakon.”) AEGC, III-1-8. (inventar 1875) Vechiul iconostas provine probabil din biserică din Mérk.
- 27 În anul 1936 a lucrat în Bodrogkeresztúr, iar peste un an la Nagydobos. Terdić Szilveszter, *Szent István király tisztelete a görögkatolikus egyhában, in: István a szent király. Tanulmánykötet és kiállítási katalógus Szent István tiszteletéről halálának 975. évfordulóján*, szerk. KERNY Terézia, Smohay András, Székesfehérvár, 2013, p. 203, nota nr. 52.
- 28 Protopopul zonal raporta la data de 24 februarie 1949 episopiei că s-au reparat stricăciunile cauzate de incendiul din anii precedenți. AEGC, I-1-a. 24. 2469/1949.
- 29 A Szép Mesterségek Kft. munkatársai: Velledits Lajos festő-restaurátor művész, Kutas Eszter faszobrász-restaurátor, Fogarasi Csongor faszobrász, W. Nagy Annamária. Különböző munkatársak: Seres Tamás, Varga Ferenc, Takács Dorottya, Dalos Viktória festő-restaurátor művész, Déry János (Orodeko Kft.), Murár Antal faszobrászmester.
- 30 A kenézlo ikonokat 1806 márciusában Venceslaus Willer kassai festő fejezte be. DAZO fond 151. opisz 6. no 1596. f. 10.
- 31 A kép ikonográfiájával foglalkozott: Puskás Bernadett, *A Passió ábrázolása a Kárpát-vidék ikonfestészetében, Posztbizánci Közlemények III.*, Debrecen, 1997, 122–132; Puskás Bernadett, *A Görög Katolikus Egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás*, Nyíregyháza, 2008, 214–216.
- 32 Terdić Szilveszter, „...a mostani világnak izlesse, és a rítusnak módja szerint”. Adatok a magyarországi görög katolikusok művészeteihez, Nyíregyháza, 2011 (Collectanea Athanasiana, I/5), 38–39, 164, 24. kép.
- 33 Terdić Szilveszter, Újabb eredmények a Munkácsi Egyházmegye művészeteinek föltérképezésében, *Athanasiana*, 30 (2009), 119–150.
- 34 Az ikonosztázon restaurálási tervt és történetét ismerteti sok fotóval: Cristina Oana Busuioc, *Propunerile de restaurare a iconostasului Bisericei Ortodoxe din Supurul de Sus „Intrarea Maicii Domnului în Biserica“*, județul Satu Mare, *Satu Mare, Studii și comunicări seria istorie – etnografie – artă*, XXVIII/II (2012), 115–128.
- 35 GKPL III-1-8.
- 36 AEGC, III-1-8.
- 37 Colaboratorii firmei Szép Mesterségek sunt: restauratorul în pictură Lajos Velledits, restauratorul în lemn Eszter Kutas, sculptorul în lemn Csongor Fogarasi și Annamária W. Nagy. Colaboratori externi: restauratorii Tamás Seres, Ferenc Varga, Dorottya Takács, Viktória Dalos și sculptorii în lemn János Déry (Orodeko Kft.) și Antal Murár.
- 38 Icoanele din Kenézlo au fost terminate în luna martie a anului 1806 de către pictorul din Košice, Venceslaus Willer, DAZO, Fond 151, Opis 6, No. 1596, f. 10.
- 39 Despre iconografia icoanei: Puskás Bernadett, *A Passió ábrázolása a Kárpát-vidék ikonfestészetében, Posztbizánci Közlemények*, III, 1997, pp. 122–132; Puskás Bernadett, *A Görög Katolikus Egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás*, Nyíregyháza, 2008, pp. 214–216.
- 40 Terdić Szilveszter, „...a mostani világnak izlesse, és a rítusnak módja szerint”. Adatok a magyarországi görög katolikusok művészeteihez, Nyíregyháza, 2011, pp. 38–39, 164, il. 24. (Collectanea Athanasiana I/S.).
- 41 Terdić Szilveszter, Újabb eredmények a Munkácsi Egyházmegye művészeteinek föltérképezésében, *Athanasiana*, 30, 2009, pp. 119–150.
- 42 Proiectul de restaurare al iconostasului și istoricul acestuia este prezentat cu numeroase fotografii de către: Cristina Oana Busuioc, Propunerile de restaurare a iconostasului Bisericii Ortodoxe din Supurul de Sus „Intrarea Maicii Domnului în Biserica“, județul Satu Mare, *Satu Mare, Studii și comunicări seria istorie – etnografie – artă*, 2012, XXVIII/II, pp. 115–128.
- 43 Terdić Szilveszter, Újabb eredmények a Munkácsi Egyházmegye művészeteinek föltérképezésében, *Athanasiana*, 30, 2009, pp. 119–150.

The parish was founded around 1730. At first, the Greek Catholics commissioned the construction of a wooden church here. Subsequently, in 1752, upon the order of the advowee Count Ferenc Károlyi, a dilapidated medieval church located on a small hill in the centre of the settlement was taken over from the local Calvinist community. The village church dedicated to Saint Benedict is first mentioned in 1332; the medieval church adopted from the Calvinists was probably built only later, in the 15<sup>th</sup> century. In 1798, it was assumed that it was built by István Báthori at the same time as the Calvinist church of Nyírbátor as the family's coat-of-arms carved in stone was mounted on the church wall in that year. It is most likely that the stone carving is identical to the stone displaying a coat-of-arms that is currently found walled in on the northern side.

In the mid 18<sup>th</sup> century, the roof of the church handed over to the Greek Catholics was restored thanks to Demeter Rácz, the Greek Catholic land steward of the Károlyi Family. The size of the community grew as several families moved here from the neighbouring village, Mérk. Therefore, as early as 1773, a request was sent to the Bishop of Mukacheve asking for permission for the derelict furnishings of the town's wooden church to be transferred to Fábiánháza.

The medieval church was equipped in conformance with the requirements of the Byzantine Rite. The ornately carved main altar features the scene of the Last Supper. The names of the carver and the painter are not known. From its stylistic elements, it may be inferred that the altar must have been made in the final decade of the 18<sup>th</sup> century. In Szatmár County, several altars of similar stylistic properties are known of (e.g. those in Nyírderzs and Ópályi). However, there are, unfortunately, no accurate data with respect to the creation of related heritage items, either. Around the year 1800, a grandiose and lavishly carved, rococo-style iconostasis was erected. There is no information available on the carver and the painter in this case either. There can be no doubt that, for the structure of the iconostasis, the carver considered the iconostasis of the Greek Catholic Cathedral of Uzhhorod made in 1776 as a model. At the same time, the carved ornaments also include a number of classicistic motifs.

In 1829 the church was expanded in an easterly and westerly direction. It was at that time that the sizeable front tower, along with the two lateral apses (*kliroses*) accommodating cantors at the east end of the nave and the spacious sanctuary with a semicircular closure were constructed. The edifice has retained its early classicistic form ever since. During the 1989 renovation, it became obvious that only portions of the north- and south walls of the nave had survived from the medieval church. On the south wall, traces of two walled-in lancet windows were left, whereas on the north wall, a walled-in gate was recovered, which might have served as the entrance to the former sacristy. In the absence of archaeological excavation findings, it is impossible to determine where the medieval church had its westmost and eastmost points and what architectural forms it reflected.

Owing to the expansion of the church, even the iconostasis was altered; two icons on the fringes of the Apostle Tier and Prophet Tier, respectively, could not be fitted in because of the vault. Thus, they have been lost. The iconostasis was also raised from the bottom resulting in the rearrangement of the lower carvings. In the course of the 20<sup>th</sup> century, it was repainted and regilded on multiple occasions. In the 1930s the icon of Christ from the Sovereign Tier and the three feast icons above it were burnt; these would be replaced by canvas paintings. The icons were repainted, too. The most conspicuous changes were made to the ten Apostle icons. In 2013 and 2014 the iconostasis was fully restored. The original dominant white of the wooden structure was reintroduced, the gilding of the carvings was cleaned, and deficiencies were eliminated. To replace the four icons that have been burnt, as well as the pictures of the ten apostles, new pictures were painted modelled on the icons of the iconostasis in the church of Kenézlő, dating from the same period. Christ the Teacher was painted by Tamás Seres, and the rest of the icons were produced by Lajos Velledits. In the 20<sup>th</sup> century, the two deacon's doors were also severely damaged; one of them was even lost. A fragment of the north door bearing an icon of the Archangel Saint Michael was completed, and, modelled upon it, the south door could also be reconstructed.

The murals of the church were painted by László Puskás, a Greek Catholic painter and priest, in 1989.

Die Gemeinde wurde gegen 1730 gegründet. Zuerst wurde hier eine griechisch-katholische Holzkirche errichtet. Im Jahre 1752 wurde dann die mittelalterliche, in der Dorfmitte, auf einem Hügel gelegene Kirche einer Verordnung des Grafen Franz Károlyi gemäß, von der reformierten Kirche übernommen, zwar in verkommenem Zustand. Die Kirche des Dorfes, die dem heiligen Benedictus gewidmet worden war, wurde 1332 zuerst erwähnt, die von den Reformierten übernommene mittelalterliche Kirche wurde wahrscheinlich erst später, im 15. Jahrhundert erbaut. 1798 hieß es, dass sie zum Zeitpunkt des Baus der reformierten Kirche in Nyírbátor von István Báthori bauen lassen wurde, an der Kirche war nämlich das Steinwappen der Familie Báthori schon damals zu sehen. Es dürfte hier um den Wappenstein gehen, der heute an der nördlichen Kirchenwand eingemauert ist.

Das Dach des Bauwerks, das um die Mitte des 18. Jahrhunderts an die griechisch-katholische Kirche übergeben wurde, ließ Demeter Rácz, der griechisch-katholische Viehverweser der Familie Károlyi restaurieren. Da aus Mérk, der benachbarten Siedlung mehrere Familien nach Fábiánháza übersiedelten, nahm die Bevölkerung der Gemeinde zu. Diese Tatsache veranlasste die Bevölkerung dazu, beim Bischof von Munkacs zu beantragen, die Einrichtungen der Holzkirche in Mérk, dem Verfall nahe, nach Fábiánháza bringen zu können.

Die mittelalterliche Kirche wurde nach byzantinischem Ritus ausgestattet. Der Hauptaltar, zierlich zugeschnitten, stellt das Bild des letzten Abendmahls dar. Weder der Name des Schnitzers noch der des Malers sind überliefert. Die Datierung des Altars erfolgt aufgrund des Stils in die letzten Jahrzehnte des 18. Jahrhunderts.

Im Komitat Sathmar zeigen zwar mehrere Altäre einen verwandten Stil (zum Beispiel in Nyírderzs und Ópályi), genaue Entstehungsdaten fehlen doch bei diesen Altarwerken ebenfalls. Eine reich geschnitzte Ikonenwand im Rokokostil wurde gegen 1800 gemalt. Maler und Schnitzer sind wiederum unbekannt. Vieles spricht aber dafür, dass die Ikonostase der griechisch-katholischen Kathedrale in Ungvár aus dem Jahre 1776 als Vorbild für den Aufbau der hiesigen Ikonenwand gedient hat. Die Schnitzfiguren zeigen jedoch bereits Elemente des Klassizismus auf.

1829 erfolgte eine Erweiterung der Kirche in östlicher und westlicher Richtung, die Kirche wurde weiterhin mit einem gewaltigen Fassadenturm versehen. Aus dieser Zeit stammen zwei, der Kirche eingebundene Flügel für den Chor (*kliros*) und der geräumige, als Halbkreis ausgebildete Altarraum. Das Gebäude ist bis heute in seinen frühklassizistischen Formen erhalten geblieben. Als man 1989 an die Außenrenovierung der Kirche ging, ließen sich von der mittelalterlichen Kirche lediglich Teile der nördlichen bzw. südlichen Schiffswände nachweisen. In der südlichen Wand waren auch die Spuren zweier vermauerter Spitzbogenfenster zu sehen, während an der Nordwand ein eingemauertes Tor zum Vorschein kam, das in die ehemalige Sakristei geführt haben

dürfte. Archäologische Ausgrabungen könnten darüber Aufschlüsse geben, mit welcher Länge die Mauern in östlicher und westlicher Richtung errichtet und wie sie architektonisch ausgestaltet wurden.

Durch Erweiterung der Kirche wurde die Ikonostase auch verändert, das Gewölbe ließ für je eine der Ikonen in der Reihe der alttestamentlichen Propheten keinen Platz mehr, so gingen sie auch verloren. Im 20. Jahrhundert wurde die Ikonostase mehrmals übertüncht und vergoldet. In den 1930er Jahren fielen die Abbildung Christi und die darüber angebrachten drei Feste einem Brand zu Opfer, sie wurden durch Leinwandbilder ersetzt. Die Ikonen wurden auch neu gemalt, am aufwendigsten ist die Apostelreihe neu geschaffen worden. In den Jahren 2013 und 2014 wurde die gesamte Ikonostase restauriert. Der Hintergrund hielt ihr Weiß zurück, die Goldverzierungen der Schnitzwerke wurden gereinigt, Fehlstellen wurden behoben. Die dem Brand zum Opfer gefallenen Bilder der Hauptreihe und die Apostel wurden durchs neue Medaillons ersetzt, als Vorbild dienten die Bilder der ungefähr gleichaltrigen Ikonostase in Kenézlő. Der lehrende Christus stammt von Tamás Seres, die anderen Ikonen sind Werke von Lajos Velledits. Im 20. Jahrhundert wurden die zwei Diakonentüre beträchtlich beschädigt, die eine ging sogar verloren. Die Überreste der nördlichen Tür mit der Ikone des Erzengels Michael wurde rekonstruiert, was zugleich als Vorbild zur Rekonstruktion der südlichen Tür diente.

Die Kirchenwände wurden 1989 durch Malereien von László Puskás, einem griechisch-katholischen Priester und Maler bedeckt.